

МАРКО П. АТЛАГИЋ

ОДРЕЂИВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ ХЕРАЛДИЧКИХ СИМБОЛА НА ПРИМЈЕРУ СРБА И ХРВАТА

Анстракт: Сваки народ и држава имају своје националне симболе. У грбу постоје и хералдички национални знакови који симболишу идентитет народа и државе. Потребно је не само да сваки историчар познаје помоћне историјске науке а посебно хералдику, него је један од основних задатака историјске науке повезивање са хералдиком ради одређивања и изучавања националних симбола у грбу државе и нације.

Кључне речи: грб, симбол, знак, шаховница, крст са оцилима, двоглави орао, куна, хералдика, историја.

Битна ознака савремене науке јесте у повезаности разних дисциплина. При томе, треба водити рачуна о примјени метода на разна подручја научних дисциплина, (Ђирковић, Вукасовић-Анић 1971: 306–332).

Када је ријеч о историји и другим друштвеним наукама, онда треба водити рачуна о свеобухватном значају историјске науке. Међутим, већина историчара и данас погрешно сужавају предмет историје као науке, свдећи је на истраживање политичког живота, са примјесом економске историје, налазећи оправдање у одређивању политике као концентрисаном изразу економског подручја. Овакво гледиште наших историчара, неминовно води сужавању предмета историје, (Ђуровић 1971: 405).

Историчари, који се желе бавити историјским процесима у прошлости, морају као прво, позвати у помоћ помоћне историјске науке, како оне у ужем, тако и оне у ширем смислу: социјалну психологију, лингвистику, географију, латинску палеографију, славенску палеографију, историјску метрологију, нумизматику, вексикологију, генеалогiju, сфрагистику, хронологију, дипломатику, топономастику и епиграфику (Максимовић 1971: 387–402).

Помоћне историјске науке су повезане са прикупљањем историјских извора и вањском критиком историјских извора. Оне се примењују при истраживању историјских чињеница и спознаја. Преко својих специјалних дисциплина историја је уско повезана са одређеним теоријско-систематским друштвеним наукама. Сарадња друштвених

наука може бити изузетно плодотворно, једино ако једна другој постају помоћне. То и јесте основни проблем повезаности друштвених наука (Атлагић 2007: 2–308).

Хералдика као помоћна историјска наука уско је повезана са историјом. Та повезаност огледа се, поред осталог, и на пољу хералдичких симбола. Свака држава има свој државни грб, који се састоји од одређених симбола који имају своје историјско и хералдичко значење. Они симболишу националне симболе одређене нације који почесто одражавају историјску и хералдичку традицију (Милићевић 1994: 1–150).

Сви народи претходне Југославије деведесетих година 20. вијека враћају се својим традиционалним националним хералдичким симболима (Атлагић 1997: 5–20). Тада долази до промене грбова појединих народа, а те промјене се раде на брзину, често хералдички нестручно, не водећи рачуна о одређеним хералдичким правилима. Понекад се ради и тенденциозно, тако да настаје хаос у хералдици.

Српски национални хералдички симболи

Када је у питању грб Србије, онда су битна два главна хералдичка симбола који означавају национални идентитет српског народа кроз вијекове, а то су двоглави бијели немањићи орао и крст са оцилима (Атлагић 2007: 245–250).

Први немањићи двоглави орао у историјским изворима налази се на ктиторској слици Мирослављевој, у цркви Светог Петра и Павла у Бијелом Пољу с краја 12. вијека (1190. године) (Атлагић 2006: 223–258).

Најстарији сачувани српски немањићи двоглави орао: детаљ са плашта великог хумског кнеза Мирослава са ктиторске слике у цркви Светог Петра и Павла крај Бијелог Поља

Немањићи двоглави орао има ове карактеристике: један врат а двије главе, има колир (колут – крагна) око врата и око репа, искошена крила, реп у облику крина (љилијан), главе су више од крила, ноге имају три прста, орао се налази у кругу – коласте аздије. Овај тип српског немањићког орла формирао се од 12. до 15. вијека.

Овај немањићи двоглави орао је сасвим другачији од њемачког двоглавог орла. Њемачки двоглави орао има ове карактеристике: има два врата и двије главе, нема колира (колута – крагне) око врата и репа, реп је лиснат и у облику десет прстију са руку, главе нису више од крила, има четири прста (а не три), крила нису искошена.

Гдје се налази у историјским изворима немањићи двоглави орао?

- 1) на украсу одјеће деспота Јована Оливера из 1349. године

- 2) на цркви Богородице Љевишке (1307–1310)

- 3) на детаљу из манастира Ресава (1402–1427)

- 4) на детаљу орнамента из манастира Жича (1207–1220)

5) на детаљу са текстила из манастира Жича (1207–1220)

6) на детаљу са текстила манастира Велућа (14. вијек)

7) на плочи са грбом Ивана Црнојевића (1465–1490), као и на другим манастирима и црквама

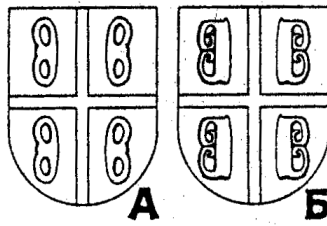
Средњовјековна српска држава оставила нам је и други српски хералдички национални симбол – крст са четири оцила. Најстарију другу српску хералдичку националну фигуру – крст са четири оцила имамо сачувану на Дечанском полијелеју. За овај полијелеј може се рећи да је поклон оснивача манастира Стефана Уроша II Милутина, краља Србије (1282–1321) сачуваног у цркви светога Прохора Пчињског.

И обновљена Византија почела је да се служи од краја 13. вијека новим амблемом, који је постао породични грб Палеолога, а тиме и грб Византије – то је златни крст на црвеном пољу са четири слова В (ћирилско) која се тумаче као огњила.

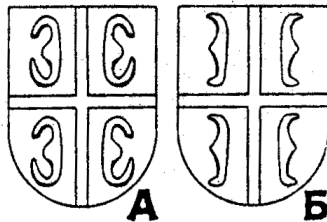
Сличност са српским оцилима је очевидна. Византијски знаци су у вези са словом В, док српски личе на слово С (ћирилско). Као облици српска оцила могу бити отворена и затворена, што значи да су затворена и византијског типа, као слово В, а да су отворена српског типа, као слово С. Ако претворимо оцила у слова ми свој српски симбол претварамо у византијски, негирамо симболично значење да су оцила знаци ратног огњила.

Српски грб из 1882. године има двоглавог бијелог орла, али не немањићког типа, него њемачког, иако он симболизује наслеђе Немањића. До грешке је дошло тако што је сликар грба фон Штрел (Нијемац) *преварио* Стојана Новаковића (нашег угледног историчара и министра) па му умјесто немањићког двоглавог орла нацртао њемачког.

ЗАТВОРЕНО ОГЊИЛО

ОТВОРЕНО ОГЊИЛО

Хрватски национални хералдички симболи

Најстарији хрватски национални хералдички симбол је тзв. „шаховско поље“, симбол из 9. и 11. вијека, а налазимо га на крстионици у Сплиту (11. вијек), у облику пентаграма на крилу птице. Пре тога налазимо га у 9. вијеку на цркви светог Доната у Задру.

Тај симбол налазимо и на цркви светог Фрање у Сењу (рељефни грб) из 1431. године. Никола Илочки – краљ Босне (1471–1477) ковао је новац, а на реверсу је отиснут коцкасти грб са првим бијелим пољем (шаховско поље). Надаље, на повељи Цетинградског сабора од 1. 1. 1527. године налази се хрватски „повијесни грб“ (шаховско поље). И на спомен-талиру краља Фердинанда I поводом слома турског напада на Беч 1529. године имамо на реверсу талира утиснут грб са коцкама. Тај се симбол од тада све до данас налази у свим верзијама грба Хрватске, што значи да је то најстарији и најаутентичнији хрватски хералдички национални симбол.

Сплит, крстионица: плоча с пентаграмом

Анализирајмо хералдичке националне симболе у грбу Хрватске из 1990. године. Тај грб у основи као главни хералдички национални симбол има „шаховско поље“ – традиционални грб Хрватске. Изнад њега, на круни грба Републике Хрватске имамо и грб Босне, Дубровника, Славоније, Далмације и Истре, што симболизује данашње и историјске „хрватске покрајине“, на што хералдичари немају примједбу. Међутим, у круни грба Републике Хрватске нашао се први у низу, поред већ набројених, и полумјесец са шестерокраком звијездом.

Међутим, у Закону о грбу Републике Хрватске из 1990. године наводи се да је „полумјесец са шестерокраком звијездом први и најстарији познати хрватски грб“ што не одговара истини. Он није нити први познати хрватски грб, нити најстарији. А зашто се он нашао под тим именом у круни грба Републике Хрватске?

То је била изричита жеља др Фрање Туђмана, предсједника Републике Хрватске, јер су творци грба сматрали да у грбу Републике Хрватске треба имати један симбол који ће обухватити Словенију и Босну и Херцеговину. Управо су изабрали полумјесец са шестерокраком звијездом.

„У четвртак 4. октобра 1990. године када се у Сабору одржао састанак једне уже групе у кабинету подпредседника Бернарда Јурлине (у вријеме засједања Сабора) дошао је господин Марин Чрња, нови ХДЗ-овски министар рада и социјалне скрби и борацких питања, којега је господин Јурлина запитао: зашто је скинуто с дневног реда питање доношења Закона о грбу и застави? Чрња му је рекао како је то у задњи час договорено са Врховништвом да се скине са дневног реда доношење тог Закона до идуће сједнице Сабора с тим да се под хитно морају уградити нови елементи, у грбу и застави, како би се у њима могли препознати Словенија и Босна и Херцеговина.“ (Карановић 1990: од 9–23. 11)

Управо су касније хрватски хералдичари изабрали симбол полумјесеца са шестерокраком звијездом, као симбол који ће обухватити Словенију и Босну и Херцеговину. Зашто? Симбол полумјесец са шестерокраком звијездом са врховима окренутим према горе је веома стар, а налазимо га и у праисторијском времену. Имао је различито значење: посебно значење када је знак младог мјесеца сам без звијезде, а посебно значење када је заједно са звијездом. На јужнословенском простору знак полумјесеца са шестерокраком звијездом налазимо, у првом реду, на босанско-херцеговачком простору, посебно на богумилским споменицима. Он на њима представља наду на васкрс после смрти. Овај знак се заправо највише јавља на стећцима и штитовима босанске властеле, али га можемо наћи и на осталом јужнословенском простору, али у доста мањем обиму.

У Босну, овај знак је као и у Далмацију и у Хрватску дошао из Мађарске. Пошто се овај знак највише користио у Босни и Херцеговини, сматрам да је ово у средњем вијеку био босански грб (арма). Када је босанска краљица Катарина, жена Стјепана Томаша Котроманића умрла 1478. године на њеној гробној плочи, уз грбове некадашње краљевине Босне и босанске краљевске династије Котроманића, придодат је још један грб, којег нису употребљавали (није нам познато) босански банови и краљеви – млад мјесец окренут врховима према горе са шестерокраком звијездом.

О значењу овог симбола (грба) у науци постоје два мишљења. Прво Јосипа Смодлаке, који сматра да је то „особни грб“ краља Томаша – мужа краљице Катарине, и друго, који је дао А. Соловјев, који тврди да је то грб узет са гробних споменика, гдје се налазио као вјерски симбол (најчешће на богумилским надгробним споменицима).

У историјској науци, до данас, нису познати никакви историјски извори који би говорили о томе да су овај знак употребљавали хрватски краљеви у доба самосталне Хрватске (925–1102). Међутим, највећи хрватски мегаломан и великохрват (њемачке крви) чувени фалсификатор Павао Ритер Витезовић у својој „Стематографији“ доноси овај хералдички симбол као грб Илирије. Исти овакав грб „Илирије“ Ритер доноси и у својој књизи „Croatica redivivae“ („Оживљела Хрватска“). Управо тај Ритеров грб Илирије је потпуно идентичан са „најстаријим познатим грбом Хрватске“, који се налази у круни грба Републике Хрватске из 1990. године.

Гајева путна торба (полумјесец са шестерокраком звијездом – симбол великохрватске идеје)

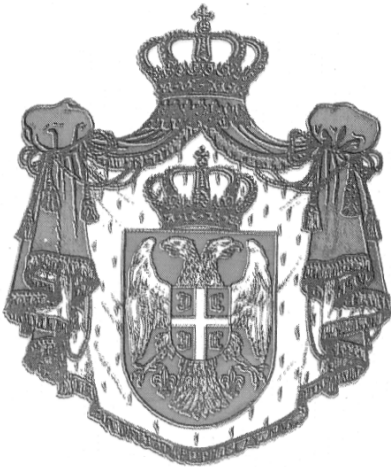
Од Ритера кроз „илирски грб“, односно илирску идеју, до данас, као кроз призмју ће се преламати и показивати једна трајна великохрватска идеја и политика, која је своје практично хералдичко рјешење (као националног симбола) нашла у круни грба Републике Хрватске из 1990. године. Управо Ритерова дјела „Стематографија“ и „Croatia redivivae“ биће по хрватском историчару Ферди Шишићу „библија“ хрватске народне политике и утицај ће на Људевита Гаја и на Анту Старчевића.

Ритер је појам Илирије образложио у другом свом дјелу „Croatia redivivae“. За њега је Илирија једнака читавој Хрватској (*totius Croatiae*) а читава Хрватска (Илирија) по Ритеру обухвата: Приморје, Загорје, Планинску Хрватску, Крањску, Корушку, Штајерску, Македонију, Србију, Бугарску, Тракију, Словачку, Чешку, Пољску и Русију. У великохрватству га нико није надмашио, ни прије ни после. Срце Илирика (читаве Хрватске) је за Ритера Босна. Зато Ритер „чупа“ и вади „срце“ из Охмучевићева грбоника, грб краљевине Босне – млад мјесец са шестерокраком звијездом, и проглашава га за грб Илирије – читаве Хрватске.

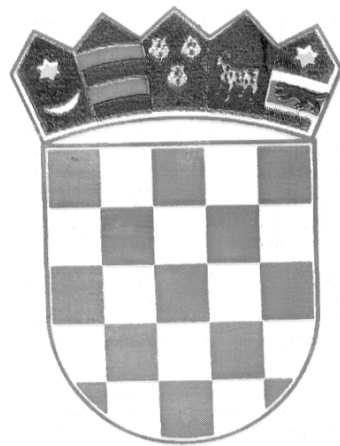
Овај Ритеров грб Илирије – читаве Хрватске је симбол великохрватске идеје, коју ће у 19. вијеку преузети Људевит Гај, који је овај грб стављао чак и на своју путну торбу и „илирске новине“ – Даницу. Илирско име требало је Гају да прикрије суштину великохрватске идеје и политике.

Овај великохрватски знак (грб Илирије), Хрвати а посебно Ритер протурају и Словенцима. Ритер је крајем 17. вијека посјетио Словенца Вајнхарда и „потурио“ му полумјесец са шестерокраком звијездом као грб Крањске. Касније ће исти тај грб бити представљен (1918) као грб Словеније код стварања заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца, да би се напoкон нашао и у грбу краља Александра као симбол Словеније.

Зашто га Туђман ставља у грб Републике Хрватске као „први познати и најстарији грб Хрватске“, управо зато што симболизује Илирију, односно читаву Хрватску, а то значи велику Хрватску.

ГРБ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГРБ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ (1990)

За сваки народ је најважнији онај хералдички национални симбол који има дугу традицију хералдичку и историјску. Када је у питању српска историја, онда су најважнија два српска хералдичка симбола: бијели двоглави орао немањићког типа и крст са оцилима, а када је у питању хрватска хералдичка традиција онда су најважнији симболи са хералдичком и историјском традицијом: „шаховско поље“, куна и три леопардове главе, а никако полумјесец са шестерокраком звијездом. Зато би се Хрвати требали одрећи тог симбола, јер он представља великохрватске претензије на туђе територије, као што би се и Срби требали одрећи њемачког двоглавог орла а прихвати-ти свог немањићког двоглавог орла.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Атлагић 1997: М. Атлагић, *Грбови племства у Славонији и Војводини у новом веку с посебним освртом на грбове српског племства*, Приштина: Пергамент.
- Атлагић 1997: М. Атлагић, *Крст са оцилима као хералдички симбол*, у: Баштина, бр. 8: Приштина: Институт за српску културу, 149–154.
- Атлагић 2006: М. Атлагић, *Културни споменици у Србији и суседним земљама и двоглави орао као национални српски хералдички симбол*, у: Духовност писане културе Срба у контексту културе балканских Славена, Приштина-Лепосавић: Институт за српску културу, 223–259.
- Атлагић 2007: М. Атлагић, *Дечански полијелеј*, у: Баштина, бр. 22, Лепосавић: Институт за српску културу, 245–250.
- Атлагић 2007: М. Атлагић, *Помоћне историјске науке у теорији и пракси*, Рача-Београд: Центар за митолошке студије Србије.
- Ђуровић 1971: С. Ђуровић, *Историја и економске науке*, Београд: Трећи програм Радио Београда, 405–415.
- Карановић 1990: С. Карановић, *Србе на врбе*, Дуга, од 9–23. 11.
- Максимовић 1971: И. Максимовић, *Историја и економија*, Београд: Трећи програм Радио Београда, 387–402.
- Милићевић 1994: М. Милићевић, *Грб Србије*, Београд: Службени гласник.
- Ђирковић, Вуксановић-Анић 1971: С. Ђирковић, Д. Вуксановић-Анић, *Историја и друштвене науке*, Београд: Трећи програм Радио Београда, Београд, 306–332.

MARKO P. ATLAGIĆ

ÉTUDE DES SYMBOLES NATIONAUX HÉRALDIQUES À L' EXEMPLE DES SERBES ET DES CROATES

Résumé

Toutes les nations et tous les états ont leurs propres symboles nationaux. Les armoiries contiennent des signes qui symbolisent l' identité nationale des peuples et de l' état. Les deux symboles nationaux

les plus importants de l'État serbe sont l'aigle blanc à deux têtes des Nemanjić et la croix avec l'emblème. Les éléments les plus importants des armoiries croates sont l'échiquier, la couronne, les têtes de léopard et la chèvre. C'est dans le domaine de symboles héraldiques que se traduit la relation étroite entre l'héraldique et les sceaux historiques, dont une des tâches principales est notamment de se servir des connaissances de cette discipline historique auxiliaire afin de déterminer et d'étudier les symboles nationaux dans les armoiries des états et des nations.

Mots-clés: armoiries, symbole, signe, échiquier, croix avec emblème, aigle à deux têtes, martre, héraldique, histoire.